

De Marke → Koeien & Kansen → Nederlandse melkveehouderij

In januari 2000 verscheen de eerste Koeien & Kansen-nieuwsbrief. Inmiddels zijn we zeven jaar verder. Voor u ligt Nieuwsbrief nummer 25 in een nieuwe frisse huisstijl. Geen complete metamorfose, maar een logische, subtiele aanpassing. Want niet de wijze waarop we boodschap brengen moet bepalend zijn, maar de boodschap zelf. En dat die boodschap in de jaren is overgekomen leid ik af uit het feit dat de Nederlandse melkveehouderij in de afgelopen tien jaar in staat is geweest om de stikstof- en fosfaatoverschotten per hectare met respectievelijk 46% en 73% te verlagen. Koeien & Kansen, maar ook zeker De Marke hebben met hun zoektocht naar boervriendelijke oplossingen voor de milieuproblemen hier een wezenlijke bijdrage aangeleverd.

Die zoektocht startte eind jaren '80 op De Marke en kreeg eind jaren '90 een vervolg met de participatie van 16 praktijkbedrijven in de vorm van het project Koeien & Kansen. Voor die tijd een nieuwe manier van kennisontwikkeling en kennisverspreiding. Vandaag de dag is het de gangbare werkvorm in veranderingstrajecten. Inmiddels is De Marke het proefbedrijf van het project Koeien & Kansen en daarmee volledig geïntegreerd in Koeien & Kansen. Deze volledige integratie is zichtbaar in ons nieuwe logo. De kringlooppijlen van het De Marke-logo zijn nu onderdeel van het nieuwe Koeien & Kansen-logo.

De bedrijfsvoering van De Marke richt zich op de milieueisen van 2015, waardoor we problemen vroegtijdig identificeren en zo goed mogelijk

kunnen oplossen. De Koeien & Kansen-veehouders toetsen deze oplossingen vervolgens op hun bedrijven ten minste drie jaar eerder dan de brede praktijk met de nieuwe milieuwetgeving te maken krijgt. De resultaten van deze vroegtijdige implementatie maken het mogelijk de effecten van voorgenomen wetgeving tijdig te evalueren, voorstellen tot verbetering ervan te onderzoeken en de brede praktijk te informeren over de mogelijkheden met betrekking tot kosteneffectieve bedrijfsaanpassingen. Dat noem ik nou boervriendelijk, effectief milieubeleid!

*Jaap Gielen, projectleider
Animal Sciences Group, Wageningen UR*

Koeien & Kansen start elektronische nieuwsbrief

Het nieuwe logo is niet de enige verandering in de communicatie-uitingen van Koeien & Kansen. Vanaf het verschijnen van deze opgefriste nieuwsbrief start Koeien & Kansen ook met een elektronische nieuwsbrief.

Nu zie ik u denken "alweer zo'n nieuwsbrief en ik krijg er al zo veel in m'n mailbox". Voor veel van onze abonnees kan dat nog wel eens meevallen. Koeien & Kansen gaat namelijk meedraaien in de reeds bestaande elektronische nieuwsbrief van de website van Verantwoorde Veehouderij, beter bekend onder de naam 'Attentiemail'. Deze Attentiemail gaat eens per twee weken naar meer dan 5.000 e-mailadressen. We zullen eenmalig de bij ons bekende e-mailadressen van Koeien & Kansen-relaties centraal aanmelden. De eerste Attentiemail met nieuws van Koeien & Kansen verschijnt op 12 juni. Mocht u die niet ontvangen, dan moet u zelf even aanmelden. Aanmelden (en afmelden) voor de Attentiemail gaat eenvoudig via de website www.verantwoordeveehouderij.nl.

andere projecten op de site van Verantwoorde Veehouderij.

Voor u als regelmatige bezoeker van de Koeien & Kansen-website verandert er niets. Het huidige internetadres: www.koeyenkansen.nl kunt u gewoon blijven gebruiken. Ook voor het project verandert er trouwens niets. Hoewel... Het is niet

ondenkbaar dat de enorme verbreding van de informatiedoorstroming op termijn leidt tot nieuwe impulsen voor een boervriendelijk en effectief milieubeleid. Ik ben benieuwd!

*Eddy Teenstra,
Communication Services, Wageningen UR*

Meedraaien met de Attentiemail is niet het enige nieuws. De website van Koeien & Kansen is gelijktijdig geïntegreerd in de website van Verantwoorde Veehouderij. In deze integratieslag hebben we gelijk ook de nieuwe, frisse huisstijl meegenomen. Verantwoorde Veehouderij fungeert als een virtuele paraplu voor een groot aantal onderzoekprojecten rond duurzame en innovatieve veehouderij. Een logische plaats dus voor een project als Koeien & Kansen. Bovendien bestaan er al samenwerkingen met diverse

Secretariaat Koeien & Kansen
Postbus 65
8200 AB Lelystad
tel. 0320-293302 /238238
fax. 0320 - 238022

info@koeyenkansen.nl
www.koeyenkansen.nl

Kiezen voor duurzaamheid bij de aankoop van graszaad

De levensduur van de graszode verlengen staat hoog op het verlanglijstje van de Koeien & Kansen-boer. Met een enquête is onderzocht in hoeverre Koeien & Kansen-boeren duurzaamheidskenmerken meenemen bij de keuze van hun graszaad. Een hoge grasproductie vinden ze het belangrijkste direct gevolgd door de smakelijkheid. De prijs van het graszaad is voor de meeste boeren niet doorslaggevend.

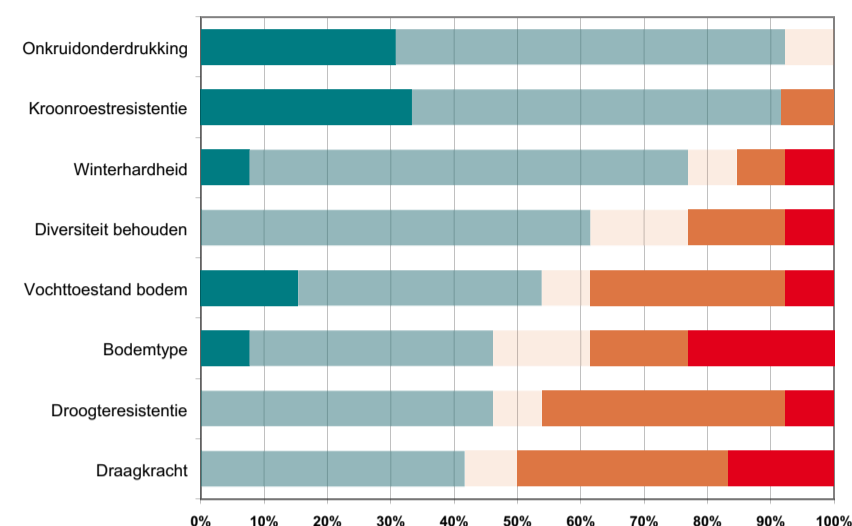
Een graszode die langer meegaat, bespaart arbeid voor herinzaai en de kosten van aanschaf van graszaad. Hoe kan een veehouder de levensduur van de graszode verlengen? Natuurlijke omstandigheden (bodemtype en grondwaterstand) en het beheer van grasland lijken hiervoor bepalend. Een andere mogelijkheid is het type graszaad. Maar met welke gedachte koopt een boer graszaad? Om vast te stellen welke factoren bepalend zijn bij het verlengen van de levensduur van de graszode zijn we nagegaan in hoeverre (13 van de 16) Koeien & Kansen-boeren duurzaamheidskenmerken meenemen bij de keuze voor een bepaald type graszaad. Ook kijken we naar factoren die deze overwegingen beïnvloeden.

Gebruiksdoel bepaalt de richting

Grasland kan ingezaaid worden met één grassoort, of met meerdere rassen en/of soorten. Als er sprake is van meerdere rassen en/of soorten, dan noemen we dit een graszaadmengsel. Wat kiest de Koeien & Kansen-boer? Over het algemeen zijn ze tevreden over het keuzeaanbod. Veehouders die experimenteren vinden wel dat veel graszaad(mengsels) 'op hetzelfde neer komen'. Informatie over graszaad krijgen ze in de meeste gevallen van de graszaadleverancier. Andere informatiebronnen zijn adviesbureaus en vakbladen.

Permanent grasland

De helft van de veehouders hebben al hun grasland ingezaaid als permanent grasland. Hierbij streven ze naar een zolang mogelijke instandhouding van het grasland. Meestal duurt deze periode langer dan vijf jaar. De helft van de bedrijven zaait permanent grasland in met BG3 (100% Engels raaigras). De overige genoemde mengsels zijn BG4, BG11 en 'green spirit'. Driekwart van de veehouders zaait daarbij ook klaver, voornamelijk witte klaver; vaak een gevolg van hun deelname aan Koeien & Kansen.

Figuur 1. Beoordeling van de duurzaamheidskenmerken van graszaad door 13 Koeien & Kansen-boeren (= 100%). Categorieën zeer belangrijk (donker groen), belangrijk (groen), neutraal, onbelangrijk (oranje) en zeer onbelangrijk (rood).

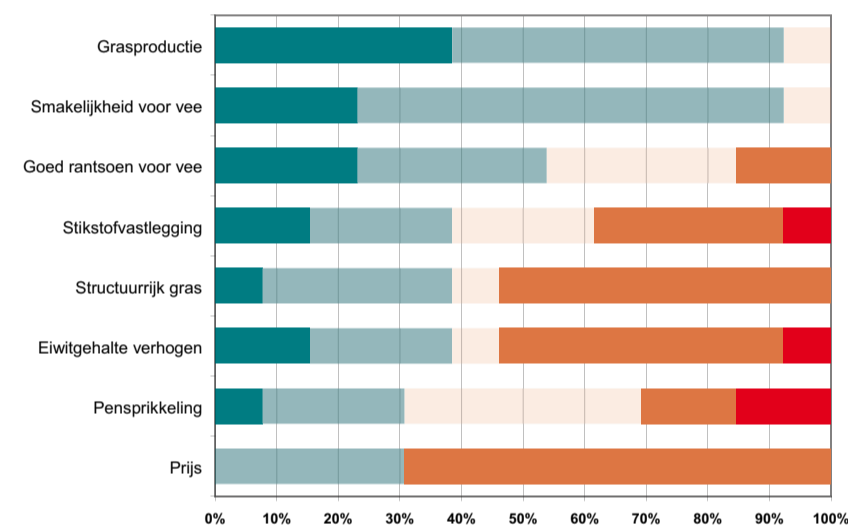
de veehouders meer verschillende grassoorten dan voor permanent grasland. Ze gebruiken vooral BG3, BG4 en 'green spirit'. Ook op deze percelen gebruiken de meeste boeren klaver (rood en wit). Tijdelijk grasland wordt minder beweid dan permanent grasland.

Beweiden of maaien

Bijna alle boeren gebruiken de percelen met permanente grasland voor weiden en maaien. De percelen in wisselbouw zijn voor het grootste deel in gebruik als maailand. Meer dan de helft van de boeren is het niet eens met de stelling dat grasland voor beweiding meer eisen stelt aan het grasland dan grasland voor alleen maaien.

Overwegingen bij de aankoop graszaad

De overwegingen die boeren kunnen meenemen bij de keuze voor een bepaald type graszaad verdelen wij in productiekenmerken en duurzaamheidskenmerken. Productiekenmerken zijn een hoge opbrengst, smakelijkheid voor de koe, structureel gras, pensprikkeling bij de koe en verho-

Figuur 2. Beoordeling van de productiekenmerken van graszaad door 13 Koeien & Kansen-boeren (= 100%). Categorieën zeer belangrijk (donker groen), belangrijk (groen), neutraal, onbelangrijk (oranje) en zeer onbelangrijk (rood).

winterhardheid, behoud van diversiteit, draagkracht en geschiktheid voor bepaalde bodemeigenschappen. De boeren kregen een aantal overwegingen voorgelegd die een rol kunnen spelen bij de aankoop van een bepaald type graszaad. De figuren 1 en 2 geven een overzicht van de scores. Omdat we maar 13 Koeien & Kansen-boeren hebben benaderd voor deze enquête, is het niet mogelijk om vast te stellen in hoeverre de overwegingen gerelateerd zijn aan bedrijfs grootte (melkquotum, stuks vee, hectares grasland).

(Zeer) Belangrijke overwegingen

Meer dan 90% van de boeren beschouwt als (zeer) belangrijk: een hoge grasproductie, de aantrekkelijkheid van het type gras als voer voor het vee (smakelijkheid), weinig kans voor onkruid om tot ontwikkeling te komen (onkruidonderdrukking) en kroonroestresistentie. Driekwart vindt ook winterhardheid belangrijk. Op de vraag welke overweging de belangrijkste is, is het antwoord veelal 'een hoge grasproductie'. Het merendeel van de boeren denkt dat ze met de keuze van een type graszaad(mengsel) kunnen inspelen op een hogere grasproductie. De productieverhoging schatten ze gemiddeld op circa 9%. De vochttoestand van de bodem is maar voor ruim 50% van de boeren een overweging bij aankoop.

Naast de overwegingen hebben we de boeren ook een aantal stellingen voorgelegd. Hieruit blijkt dat 85% van de boeren vindt

dat het beheer van hun graslandpercelen bepalender is voor de ontwikkeling van het grasland dan graszaadkeuze. Ook weersinvloeden zijn voor de meeste boeren (69%) bepalender voor de ontwikkeling van het grasland dan de keuze voor een bepaald graszaad(mengsel).

(Zeer) ONbelangrijke overwegingen

Opvallend is dat tweederde van de boeren de prijs onbelangrijk vindt. Het belangrijk of onbelangrijk vinden van de prijs van het type graszaad is bovendien niet gerelateerd aan een bepaald type graszaad. De rol van bodemeigenschappen bij de ontwikkeling van grasland is maar voor ongeveer de helft van de boeren een belangrijke overweging. Op de stelling 'door mijn graszaadkeuze kan ik beter inspelen op de bodemeigenschappen van mijn perceel'

antwoordt bijna 50% van de boeren dat ze het hiermee eens zijn. De andere helft antwoordt voornamelijk met neutraal/weet niet.

Kansen

Er liggen kansen voor het inspelen op bodemeigenschappen van een graslandperceel. Uit de enquête blijkt dat veel boeren zich niet afvragen hoe het graszaad reageert op de lokale omstandigheden op het perceel zoals droogteresistentie en in mindere mate vochttoestand van de bodem en het bodemtype. Toch kunnen ze met bepaalde grassoorten hierop inspelen. Bijvoorbeeld door grassoorten te kiezen die een extra dichte zode geven en zo een goede draagkracht van de zode geven.

Anneloes Visser en Adriaan Guldmond, CLM Onderzoek & Advies

Na hoge productie is smakelijkheid het belangrijkste kenmerk bij de keuze van graszaad.

Tijdelijk grasland

Bij de geënquêteerde boeren duurt een periode tijdelijk grasland gemiddeld zo'n vier jaar. Daarna volgt weer een akkerbouwgewas. De helft van de bedrijven heeft tijdelijk grasland. Voor tijdelijk grasland gebruiken

ging van het eiwitgehalte van het gras. Ook de prijs van het graszaad hebben we hierin ondergebracht.

Duurzaamheidskenmerken zijn onkruidonderdrukking, kroonroestresistentie,

Is het ammoniakprobleem opgelost als alle veehouders handelen als Koeien & Kansen?

Voor 2010 moet de Nederlandse melkveehouderij ten minste 15% minder ammoniak uitstoten. Op verzoek van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) is verkend hoe groot het ammoniakverlies is als alle veehouders de aanpak van Koeien & Kansen volgen. Een verslag daarvan verschijnt binnenkort, maar het meest opmerkelijke willen we u niet zolang onthouden.

Van elk bedrijf in Koeien & Kansen is de stikstofkringloop vastgesteld. We registeren de bemestingen en gewasopbrengsten, berekenen de excreties uit voeropname en melkproductie, en meten en berekenen zo goed mogelijk de stikstofverliezen in de vorm van nitraat en ammoniak. Het rantsoen is gemiddeld eiwitarmere dan gangbaar, dus de hoeveelheid stikstof in de mest is relatief gering. Daar staat tegenover dat de stallen opener zijn en meer ventileren, waardoor een groter deel van de stikstof in de mest uit de stal kan vervluchtigen. Bovendien staat het vee meer op stal en uit stal mest gaat in de regel meer ammoniak verloren dan uit weidemest. Bedrijven die intensief zijn en behalve gras ook maïs kunnen telen, hebben de beste mogelijkheden om de excretie van stikstof in mest te verlagen. Al met al gaat op de

bedrijven in Koeien & Kansen 2,2 tot 4,1 kg ammoniak per ton melk naar de lucht verloren. Dat is duidelijk minder dan de 4,6 kg op gangbare bedrijven.

20% reductie lijkt mogelijk

Hoe zou het beeld eruit zien als alle bedrijven in Nederland zouden worden gerund door een Koeien & Kansen-veehouder? We hebben dat berekend door de Nederlandse melkveehouderij op te splitsen in zestien bedrijfstypen die onderling verschillen in grondsoort, waterhuishouding en quotum per ha. Het resultaat voor heel Nederland is een emissie van 3,7 kg per ton melk, dus een reductie van 20%. Management is daarbij belangrijk, maar uit de tabel 1 blijkt dat grondsoort en intensiteit ook van invloed zijn.

Tabel 1. De ammoniakemissie bij Koeien & Kansen-management (kg/ton melk)

	Ton melk/ha			
	<10	10-14	14-18	>18
Klei	4,4	3,9	3,7	3,4
Veen	5,1	4,7	4,4	4,3
Nat zand	3,9	3,5	3,1	2,8
Droog zand	3,7	3,6	3,2	2,7

Waar zit het verschil?

Wat doen de veehouders in Koeien & Kansen anders dan hun collega's, als ze hun bedrijven overnemen? Het belangrijkste is dat ze minder meststikstof per ton melk produceren door minder jongvee aan te houden, door met minder koeien hun

quotum vol te melken en door eiwitarmere te voeren. Het gemiddelde ureumgetal van de melk, een graadmeter voor de eiwitvoorziening van het melkvee, zou bij hun management 22 bedragen. In de praktijk ligt dat op 25. Een belangrijke bijkomstigheid is dat daardoor vrijwel alle rundveemest binnen de melkveesector plaatsbaar is, als we uitgaan van 250 kg stikstof per ha. Slechts 2% van de geproduceerde mest moet worden afgevoerd naar niet-melkveebedrijven. Als de daling van het ureumgetal tussen 25 en 22 halfweg blijft steken, verdubbelt de niet-plaatsbare mest, wat een kostenpost oplevert van minstens 11 miljoen euro. Bovendien zullen bij overschrijding van het emissieplafond de kansen op verlenging van de derogatie ongunstiger zijn, wat het mestoverschot mogelijk nog extra vergroot. Het beperken van de ammoniakverliezen door voedingsmaatregelen levert veel bedrijven dus geld op en voorkomt problemen.

Frans Aarts,
Plant Sciences Group, Wageningen UR

In de National Emission Ceilings Directive (NEC-richtlijn) is voor elk Europees land een plafond vastgesteld voor de emissie van ammoniak in 2010. Nederland mag dan 128 kton ammoniak uitstoten. De overheid heeft beslist dat de landbouw daaraan niet meer dan 96 kton mag bijdragen. De prognose is dat de emissie vanuit de landbouw zonder aanvullende maatregelen 111 kton zal bedragen, waarvan 50 kton afkomstig is uit de melkveehouderij. Dat is dus 15% teveel en daarmee een serieus probleem.

Op De Marke is de afgelopen jaren veelvuldig de ammoniakemissie gemeten, zowel in de stal als in de weide en – zoals hier – tijdens de mestaanwending.

Wat vindt de wereld van Koeien & Kansen?

Het project De Marke, later verbreed tot Koeien & Kansen, heeft vanaf haar start in 1992 in de belangstelling gestaan van buitenlanders. De eerste groep die De Marke bezocht kwam uit Frankrijk. De ontvangstaal was toen bijna klaar en ze hielpen enthousiast het meubilair uitpakken. We konden toen alleen maar vertellen over wat we dachten dat de resultaten van het bedrijf zouden zijn. Dat vond men een goede reden om later nog eens terug te komen. Tot op de dag van vandaag zijn de contacten met deze mensen intensief. De Franse ambassade in Den Haag rapporteert haar regering zelfs zo nu en dan over wat er gebeurt.

Verrassende ontmoetingen

Uiteraard volgde er nog veel meer buitenlands bezoek. Dat leverde soms verrassende situaties op. Een Japans meisje ging paardebloemen plukken, armenvol, omdat ze die zo mooi vond, veel mooier dan onze dure exportbloemen. Sommige bezoekers waren ronduit irritant. Een Amerikaan vond ons maar een dom volkje, omdat we onze koeien 's winters binnenhouden. Hun koeien, die "nergens beter zijn", bleken prima tegen kou te kunnen die "nergens extremer is". Hij had overal veel verstand van, maar begreep niet waarom onze koeien naar huis komen als je ze roept. Hun koeien reageerden niet op de stem van de cowboy.

Hij was 'not amused' toen we vertelden dat onze koeien geen afgevroren oren hebben... Tsjja, die Amerikanen. Zo hadden we op een middag een pittige Amerikaanse mevrouw op bezoek die steeds maar weer het gesprek verlegde naar de Europese landbouwpolitiek. Niet veel later volgde haar benoeming tot minister van landbouw in de eerste regering van Bush.

Koeien & Kansen inspireert

Wat boeit die buitenlanders dan toch? Samengevat komt het hierop neer: vooral het werken met harde doelstellingen, het vakmanschap en de positieve houding van veehouders en de manier waarop melkveesector, beleid en onderzoek samen optrekken. Niet zeuren over dingen waar je niets aan kunt doen, maar samen het beste naar boven proberen te halen van wat kan. En

Deelnemers van het project 'Green Dairy' op bedrijfsbezoek in Bretagne (Frankrijk).

daarvoor ook de portemonnee trekken. Geïnspireerd door Koeien & Kansen zijn Frankrijk, Portugal, Spanje, Ierland, Engeland en Schotland in 2004 een project gestart, 'Green Dairy', waarin ze Koeien & Kansen kopiëren. Nederland kreeg een adviserende rol. En voor het afsluitend symposium in Rennes, eind 2006, vroeg men ons de resultaten van Koeien & Kansen en een visie op milieubeleid te presenteren. Dergelijke projecten leiden tot begrip voor elkaars problemen en hulp bij het oplossen ervan. Het project heeft geleid tot de oprichting van de Europese werkgroep 'Dairy farming systems & Environment', waarvan ik de voorzitter mag zijn. Dit soort contacten zijn voor Nederland belangrijk. Hier treffen we immers de mensen die de rapportages over het Nederlandse mestbeleid moeten beoordelen en die een mening moeten vormen over een Nederlands derogatieverzoek.

Het project 'Green Dairy' is dit voorjaar geëindigd. Een aantal landen, waaronder Frankrijk en Ierland, heeft aangegeven vanuit nationale fondsen verder samen te willen blijven werken. Het is de bedoeling dat Nederland aansluit en dat onze veehouders in oktober hun Franse collega's bezoeken.

Frans Aarts,
Plant Sciences Group, Wageningen UR

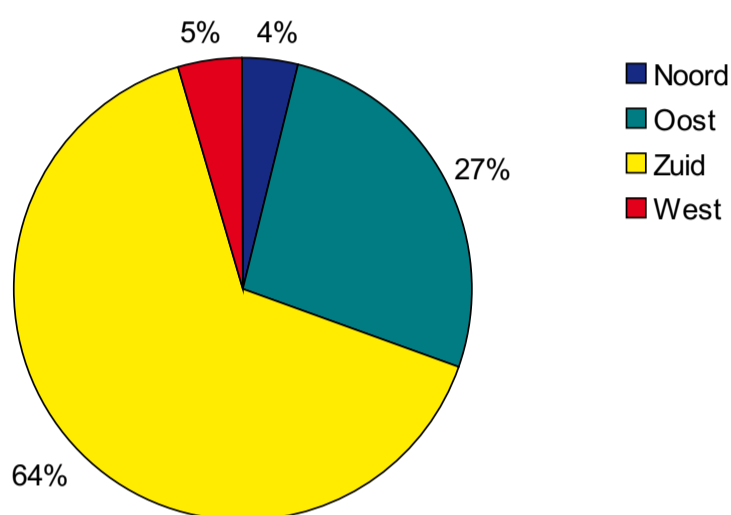
Het project Koeien & Kansen is een samenwerkingsverband van 16 melkveehouders, proefbedrijf De Marke, Wageningen UR en adviesdiensten. Op verzoek van het ministerie van LNV en PZ brengt het project voor de Nederlandse melkveehouderijsector de milieukundige, technische en economische gevolgen in beeld van de implementatie van toekomstig milieubeleid. Deze verkenning biedt de mogelijkheid de wetgeving te evalueren, voorstellen tot verbetering te onderzoeken en de sector te informeren over kosteneffectieve bedrijfsaanpassingen. De resultaten van Koeien & Kansen vindt u op de website: www.koeienenkansen.nl. Voor vragen kunt u mailen naar: info@koeienenkansen.nl.

Van Excretiewijzer naar Excretiewijzer PLUS

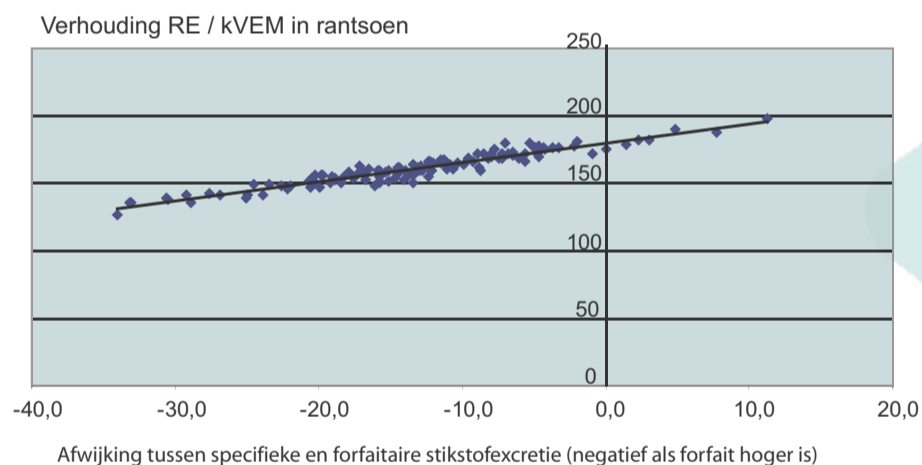
Uit een analyse van 130 bedrijven blijkt dat gebruik van de excretiewijzer zo'n 250 m³ mestafvoer bespaart en het boer-boertransport met 20% beperkt. De excretiewijzer geeft nu ook beter inzicht in de mogelijkheden om via management de excretie te verlagen. Daarvoor is het programma uitgebreid. De eerste versie van de 'Excretiewijzer PUS' is beschikbaar op de website van Koeien & Kansen.

Analyse 130 excretierapporten

De praktijk maakt volop gebruik van de door Koeien & Kansen ontwikkelde excretiewijzer. Dat is goed nieuws. Maar het roept ook vragen op. Om er een paar te noemen: wat voor soort bedrijven gebruiken het, welk voordeel behalen ze, hoe sturen ze op een geringe excretie, kun je een beeld krijgen van de beste managementaanpassingen? Koeien & Kansen heeft met medewerking van Countus, DLV, Forfarmers, Gibo en ZLTO de resultaten van 130 excretiewijzers van praktijkbedrijven op een rij gezet. De 130 bedrijven vormen een redelijk afspiegeling van de regio's waar we het soort bedrijven verwachten die mogelijk baat hebben bij de excretiewijzer (figuur 1).

Figuur 1 Regionale verdeling van de bedrijven die voor 2006 de Excretiewijzer hebben ingevuld.

Figuur 2 De relatie tussen de verhouding RE/kVEM in het rantsoen en het verschil tussen de specifieke en de forfaitaire N excretie.

gels zoals vastgelegd in de 'Handreiking melkveehouderij' van LNV. De excretiewijzer geeft ook inzicht in de mogelijkheden om via management de excretie te verlagen. De data van de 130 excretiewijzers hebben we gebruikt voor een uitgebreide analyse naar mogelijke relaties tussen de stikstof- en fosfaatexcretie en beschikbare kenmerken, bijvoorbeeld rantsoenkenmerken als stikstof- en fosforgehalte, melkureumgehalte en productie-intensiteit. Uit de analyse komen als de drie beste kenmerken om op te sturen naar voren: (1) de verhouding ruweiwit/kVEM in het rantsoen (figuur 2), (2) het stikstof- en fosforgehalte in het rantsoen en (3) de efficiëntie waarmee de stikstof en fosfor in het voer wordt omgezet in stikstof en fosfor in melk.

Van rekentool naar managementinstrument

Hoe een veehouder het meest effectief op deze kenmerken moet sturen, is afhankelijk van de bedrijfssituatie. Hiervoor is de dataset niet toereikend. Als voorbeeld, we weten dat het stikstofgehalte van het rantsoen verandert door gras te vervangen door snijmaïs. Maar in de dataset ontbreekt het verband tussen aandeel gras en stikstofexcretie, omdat ook het stikstofgehalte van andere voedermiddelen daarbij belangrijk is – en die zijn niet gelijk voor alle bedrijven. Eenzelfde redenering geldt voor melkureum. Voor sturing moeten we daarom op bedrijfsniveau kijken. De hiervoor benodigde detailinformatie over de individuele bedrijfsvoering is sinds kort beschikbaar via een aanvulling op de excretiewijzer. Het betreft de eerste versie, die zich nog verder zal ontwikkelen. Deze uitgebreide excretiewijzer is als Koeien & Kansen-product via internet beschikbaar. Om het verschil met de eerste excretiewijzer (de uitwerking van de Handreiking melkveehouderij), die alleen de specifieke en de forfaitaire excretie berekent, duidelijk te maken, is de naam omgedoopt in 'Excretiewijzer PLUS'.

Léon Šebek,
Animal Sciences Group, Wageningen UR

Nieuw verschenen

Rapport 35, "Ammoniakemissie uit melkveestallen van Koeien & Kansen-bedrijven en De Marke; resultaten van diverse, korte meetseries, auteurs: M.C.J. Smits en J.W.H. Huis in 't Veld.

Rapport 36 (PRI-nr. 132), "Stikstofmineralisatie op melkveebedrijf 'De Marke', Analyse van waarnemingen en van hun betekenis voor het management", auteurs: J. Verloop, G.J. Hilhorst en J. Oenema.

Rapport 37, "Gevolgen nieuw mestbeleid voor Koeien & Kansen-bedrijven in 2005", auteurs: Izak Vermeij, Michel de Haan en Barend Meerkerk.

Rapport 38 (PRI-nr. 134), "Gebruiksnormen van meststoffen in de praktijk, getoetst in 2004 en 2005", auteurs: Jouke Oenema, Falentijn Assinck, Koos Verloop, Gerard Velthof en Frans Aarts

De rapporten zijn gratis te downloaden van de website.

Goed mineralenmanagement levert nog steeds geld op

Het zijn vooral de bedrijven in het zuiden en oosten van het land die mogelijkheden zien om via de bedrijfsspecifieke excretieberekening hun verplichte mestafvoer te verlagen. De 130 bedrijven hebben in 2006, ten opzichte van de forfaits, de mestafvoer kunnen verlagen van gemiddeld 710 m³ naar 460 m³. Daarbij kon ook nog eens het boer-boertransport toenemen van 27% naar 46% van de mestafvoer. Dat zijn mooie cijfers. Ze geven aan dat met goed mineralenmanagement geld is te verdienen en dat dergelijke instrumenten nu en in de toekomst een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan effectief een betaalbaar milieubeleid. Gelijktijdig voert Koeien & Kansen de technische evaluatie van de Handreiking uit over de jaren 2006 en 2007. Die evaluatie moet met argumenten onderbouwen dat de Handreiking een goede schatting van de werkelijke stikstof- en fosfaatexcretie geeft, zodat de Handreiking een blijvend beleidsinstrument kan worden.

Sturen op verhouding ruweiwit en energie meest effectief

Maar de excretiewijzer kan meer dan alleen het berekenen van de excretie volgens de rekenre-

Colofon

Redactie: Eddy Teenstra
Communication Services,
Wageningen UR

Vormgeving:
Communication Services,
Wageningen UR

Druk: Drukkerij Cabri B.V., Lelystad

De nieuwsbrief is gratis aan te vragen bij het secretariaat. Overname van artikelen is toegestaan mits voorzien van duidelijke bronvermelding.